

GLOBALLASHUVNING O‘ZBEK ELEKTRON MEDIA TILIGA
TA’SIRI

Xudoyberdiyeva Shirinoy Akmaljon qizi,

Angren universiteti

“Til va uni o‘qitish metodikasi” kafedrası o‘qituvchisi

shirinaakmalovna@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada globallashuv jarayonining o‘zbek elektron ommaviy axborot vositalari tilida sodir bo‘layotgan leksik, sintaktik va diskursiv o‘zgarishlarga ta’siri tahlil qilinadi. Tadqiqot uchun 2024–2025 yillarda faol bo‘lgan o‘zbek elektron ommaviy axborot vositalari platformalaridan olingan 100 ta yangiliklar matni korpus sifatida shakllantirildi. Ingliz tilidan kelib chiqqan atamalar ulushi, jurnalistik uslubning soddalashtirilishi, global standartlarga moslashish tendentsiyalari, shuningdek, yangi diskursiv belgilar ilmiy usullar yordamida aniqlandi. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, globallashuv ommaviy axborot vositalari tilining rivojlanishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: globalizatsiya, media lingvistikasi, elektron ommaviy axborot vositalari, o‘zlashtirishlar, jurnalistik til, diskurs.

1. Kirish. Globallashuv jarayoni zamonaviy kommunikatsiya tizimining asosiy harakatlantiruvchi kuchlaridan biri bo‘lib, media sektori bu jarayonning eng faol qatlamidir. Axborot oqimlarining tezlashishi, ingliz tilining global aloqa vositasiga aylanishi va xalqaro jurnalistik standartlarning

keng qo'llanilishi milliy ommaviy axborot vositalari tillarining ichki tuzilishiga bevosita ta'sir qiladi.

So'nggi yillarda o'zbek elektron ommaviy axborot vositalari ham global axborot makoniga faol integratsiya qilinib, ingliz tilidagi atamalarning ko'payishi, sarlavhalar va matnlarning soddalashtirilishi va munozaraning yanada neytrallashtirilishi kabi o'zgarishlarni boshdan kechirmoqda. Mahmudov (2020) va Mengliyev (2021) tadqiqotlarida tilga ommaviy axborot vositalari orqali kirib kelayotgan yangi o'zlashtirishlar oqimi alohida ta'kidlangan. Appadurai (1996) tomonidan ilgari surilgan global "vositachilik maydoni" tushunchasi ham bu jarayonni nazariy jihatdan oqlaydi.

Tadqiqot maqsadi: Globallashuv o'zbek elektron ommaviy axborot vositalari tilida qanday lingvistik va diskursiv o'zgarishlarni keltirib chiqarayotganini aniqlash.

Tadqiqot savollari:

1. Elektron ommaviy axborot vositalari matnlarida ingliz tilidagi o'zlashtirishlarning ulushi qancha?
2. Global jurnalistika standartlarining o'zbek ommaviy axborot vositalari uslubiga ta'siri qanday namoyon bo'ladi?
3. Media tilining soddalashtirilishi globallashuv jarayoni bilan qanday bog'liq?

2. Usullar: Tadqiqotda korpus tahlili, leksik-statistik usullar va munozara tahlili qo'llanilgan (Fairclough, 1995). Kun.uz, Daryo.uz, Gazeta.uz va Podrobno.uz veb-saytlaridan korpus sifatida jami 100 ta yangiliklar matni olindi.

Har bir matnda quyidagilar o'rganildi:

- ingliz tilidagi o'zlashtirish chastotasi;
- sintaktik soddalik darajasi;
- o'rtacha gap uzunligi;
- sarlavhalarning tuzilishi va stilistik xususiyatlari;
- global jurnalistika standartlariga muvofiqlik darajasi.

O'zlashtirishlar beshta semantik guruhga bo'lindi: texnologiya, iqtisodiyot, siyosat, sport va madaniyat. Ulushi foizlarda hisoblandi.

3. Natijalar:

3.1. Leksik o'zgarishlar. Korpusdagi 100 ta matnda ingliz tilidan kelib chiqqan jami 552 ta atama qayd etildi. Eng faol ishlatiladigan sohalar quyidagilar.

1-jadval. Ingliz tilidagi o'zlashtirishlarning tematik taqsimoti

Maydon ulushi (%)

Texnologiya / IT 28,6%

Iqtisodiyot va biznes 22,5%

Sport 17,1%

Ijtimoiy-siyosiy soha 15,3%

Madaniyat va o'yin-kulgi 10,2%

Jami 100%

3.2. Sintaktik soddalashtirish. Matnlardagi o'rtacha jumla uzunligi 10–12 so'zni tashkil etadi, bu global nashrlardagi “qisqa jumla” modeliga yaqin.

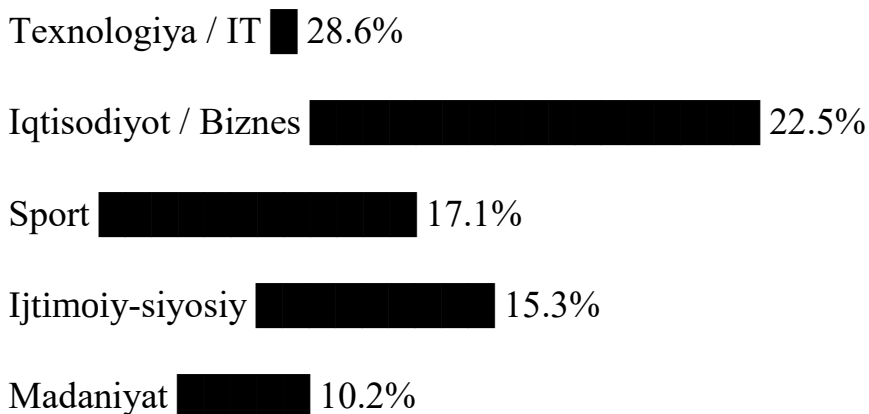
Sarlavhalarning 78 foizida:

- qisqartirilgan sarlavha,
- minimal sinonim qatlam,
- inglizcha qisqartmalar (“so‘nggi yangiliklar”, “rasman tasdiqlangan”) kuzatildi.

3.3. Nutqdagi o‘zgarishlar

- Faktlarga tayanishning ortishi.
- Subyektiv baholar sezilarli darajada kamaydi.
- Xalqaro agentliklarga iqtiboslar soni oshdi.
- Yangiliklarning tezlik va betaraflik tamoyillariga mos kelishi oshdi.

Quyidagi diagrammada ingliz tilidan olingan qarzlar ulushining yo‘nalishlar bo‘yicha taqsimlanishi ko‘rsatilgan:

4. Munozara. Natijalar globallashuvning ... ekanligini tasdiqlaydi o‘zbek elektron ommaviy axborot vositalari tiliga sezilarli ta’sir ko‘rsatdi. Ingliz tilidagi atamalarining ko‘payishini Phillipson (2003) tomonidan qayd etilgan “lingvistik globallashuv” jarayonining yaqqol belgisi deb hisoblash mumkin.

Xalqaro jurnalistika standartlari bilan uyg‘unlashtirish natijasida tilning soddalashishi, jumalarning ixchamligi va uslubning neytralligi ortib

bormoqda. Fairclough (2006) tomonidan tasvirlangan “mediatizatsiya” jarayoni ham o‘zbek ommaviy axborot vositalari makonida yaqqol ko‘rinib turibdi.

Biroq, o‘zlashtirishlar oqimining ko‘payishi ma’lum muammolarni ham keltirib chiqaradi:

- tilning normativ tizimi bosim ostida,
- mahalliy so‘z yasash imkoniyati cheklangan,
- atamalarning sekin moslashishi,
- sinonimlar tizimining qisqarishi.

Shuning uchun, globallashuv sharoitida til siyosati va ommaviy axborot vositalari tilining normativ rivojlanishini muvofiqlashtirish dolzarb masala bo‘lib qolmoqda.

5. Xulosa. Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, globallashuvning o‘zbek elektron ommaviy axborot vositalari tiliga ta’siri quyidagi yo‘llar bilan faol ravishda ortib bormoqda:

- leksik (o‘zlashtirilgan so‘zlarning ko‘payishi),
- sintaktik (soddalashtirish, gap uzunligini qisqartirish),
- diskursiv (neytral, faktik yondashuv)

Bu jarayon o‘zbek jurnalistika tilining yangi bosqichga o‘tayotganini anglatadi. Kelajakda ommaviy axborot vositalari tilini standartlashtirish, yangi atamalarning mahalliy moslashuvini kuchaytirish va jurnalistlar uchun uslubiy qo‘llanmalar ishlab chiqish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Fairclough, N. (1995). Media discourse. London: Edward Arnold.
2. Gee, J. P. (2014). An introduction to discourse analysis. New York: Routledge.
3. Kress, G., & van Leeuwen, T. (2006). Reading images. London: Routledge.
4. Potter, W. J. (2019). Media literacy. Thousand Oaks: Sage.

